

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/90>

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПРАВ ОСІБ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ТА БЕЗПЕКИ З УРАХУВАННЯ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

ON THE ISSUE OF HARMONIZATION OF THE RIGHTS OF VICTIMS IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND THE RIGHTS OF PERSONS AFFECTED BY CRIMINAL OFFENSES REGARDING LEGAL AID AND SECURITY, TAKING INTO ACCOUNT CHALLENGES AND THREATS

Ахтирська Н.М., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена питанням надання правової допомоги та забезпечення захисту особливо вразливим категоріям потерпілих від торгівлі людьми та від воєнних злочинів. Законодавець унормовує два визначення «потерпілий» як статус особи у кримінальному провадженні, так і «особа, що постраждала від кримінального правопорушення», яка за формальними ознаками не відрізняється від потерпілого, але з певних причин (об'єктивних або суб'єктивних) не набуває такого статусу. Факторами, що впливають на це, можуть бути недовіра до правоохоронних органів, суду, відсутність належної правової допомоги та забезпечення захисту. В умовах воєнного стану особи, що постраждали від воєнних злочинів, у тому ті, що перебувають на окупованих територіях, потребують особливого правового статусу, не відразу надають згоду набувати статусу потерпілого. На це впливає стресова ситуація, загроза тиску з боку ворога тощо. На підставі звіту Міжнародної організації з міграції автор доходить висновку, що доцільно використати досвід нормативного забезпечення та реалізації гарантій прав постраждалих від торгівлі людьми на вирішення процесуальної проблеми осіб, що постраждали від воєнних злочинів, оскільки дані особи є потенційними потерпілими, а їх показання джерелами доказів. Невчасне встановлення таких осіб та неадекватне надання правової допомоги й безпеки може призвести до втрати можливості притягнення до відповідальності винних осіб. Задля цього вноситься пропозиція гармонізації законодавства національного, вивчення нормативного забезпечення даних гарантій в Правилах процедури та доказування Міжнародного кримінального суду, затвердження Урядом Національної стратегії забезпечення безпеки осіб, ухвалення закону, яким унормувати створення Національного агентства з захисту. За рекомендаціями міжнародних експертів доцільно вжити заходів, скерованих на захист потерпілих та свідків воєнних злочинів. На виконання цих завдань розроблена Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, що затверджена наказом Генерального прокурора від 11 квітня 2023 року № 103, яка наразі є ефективним дороговказом щодо вирішення даних питань.

Ключові слова: потерпілий у кримінальному провадженні, особа, що постраждала від кримінального правопорушення, право на правову допомогу, забезпечення безпеки, взаємодія з Міжнародним кримінальним судом.

The article is devoted to the issues of providing legal aid and providing protection to particularly vulnerable categories of victims of human trafficking and war crimes. The legislator regulates two definitions of "victim" as the status of a person in criminal proceedings, and "a person who suffered from a criminal offense", who by formal characteristics does not differ from the victim, but for certain reasons (objective or subjective) does not acquire of such status. Factors affecting this can be distrust of law enforcement agencies, courts, lack of adequate legal aid and protection. In the conditions of martial law, the victims of war crimes, including those who are in the occupied territories, need a special legal status, they do not immediately give their consent to acquire the status of a victim. It is affected by a stressful situation, the threat of pressure from the enemy, etc. On the basis of the report of the International Organization for Migration, the author concludes that it is appropriate to use the experience of regulatory support and implementation of guarantees of the rights of victims of human trafficking to solve the procedural problem of persons affected by war crimes, since these persons are potential victims, and their testimony is a source of evidence. Untimely identification of such persons and poor provision of legal assistance and security may lead to the loss of the possibility of bringing the guilty persons to justice. For this purpose, a proposal is made to harmonize national legislation, to study the regulatory provision of these guarantees in the Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court, to approve the National Strategy for the Protection of Persons by the Government, and to adopt a law regulating the creation of the National Agency for Protection. According to the recommendations of international experts, it is advisable to take measures aimed at protecting victims and witnesses of war crimes. To fulfill these tasks, the Concept of the Implementation of the Mechanism for the Support of Victims and Witnesses of War and Other International Crimes, approved by the Order of the Prosecutor General of April 11, 2023 № 103, was developed, which is currently an effective guide for solving these issues.

Key words: a victim in criminal proceedings, a person affected by a criminal offense, the right to legal assistance, ensuring security, interaction with the International Criminal Court.

Законодавство України та наукові розробки щодо процесуального статусу потерпілого розраховані були на мирні часи та цивілізаційну динаміку розвитку глобального світу. Інтелектуальні зусилля вчених скеровувались на удосконалення існуючої досить збалансованої системи гарантій прав особи в кримінальному провадженні. Найчастіше реєструвались законопроекти щодо імплементації міжнародних стандартів забезпечення прав учасників кримінального провадження, а наукові розвідки здійс-

нювались щодо впровадження кращого досвіду інших країн ЄС в судочинство України, вчені, законодавці та практики дискутували з приводу прогнозів використання штучного інтелекту під час збору, обробки, оцінки та використання доказів при ухваленні рішень, обговорювали та узгоджували з іншими країнами способи пришвидшення надання правової допомоги в межах міжнародного співробітництва, у тому числі, наданні доказів в цифровому виді тощо.

Але у лютому 2022 року Україна постала перед викликом, який зумовив негайне зосередження на вирішенні питань безпеки та оборони держави. Воєнні злочини спричинили численні втрати, що стало предметом розслідування правоохоронними органами України, міжнародних спільних слідчих груп та групою прокурорів Міжнародного кримінального суду. Кримінальний процесуальний кодекс України на той час не містив норм щодо взаємодії з МКС, оскільки Україна не ратифікувала Римський статут. Законом України від 03.05.2023 року КПК України доповнено розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Двадцять статей даного розділу досить детально унормовують алгоритм співробітництва з МКС. Варто зауважити, що практика викликала доцільність термінового удосконалення окремих положень, для чого Законом України від 20.09.2022 р. були внесені зміни та доповнення. Йдеться про ст. 624 КПК, відповідно до нової редакції якої, процесуальні дії на території України на підставі та на виконання прохання Міжнародного кримінального суду може проводити Прокурор Міжнародного кримінального суду або уповноважені ним працівники Міжнародного кримінального суду, які зазначені у відповідному проханні Міжнародного кримінального суду, крім процесуальних дій, виконання яких в Україні здійснюється за погодженням із прокурором або з дозволу слідчого судді, суду (ч. 1). У разі уповноваження Прокурором Міжнародного кримінального суду інших працівників Міжнародного кримінального суду на проведення процесуальних дій на території України такі дії можуть бути проведені лише за погодженням з Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) (ч. 2).

Характерною ознакою даного розділу є глибока деталізація прав особи, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про співробітництво (що є цілком виправдано), зокрема, в розділі 140 разів згадується «особа», стосовно якої Міжнародний кримінальний суд має обґрунтовані підстави вважати, що вона вчинила злочин, який підпадає під його юрисдикцію (в різних інтерпретаціях) (права особи, затримання, застосування запобіжного заходу, арешт і передача та інше). Тоді як потерпілий згадується лише *три рази*: 1) Офіс Генерального прокурора відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду і КПК подає до Міжнародного кримінального суду зауваження щодо оцінки збитків або матеріальної, фізичної чи іншої шкоди, завданої *потерпілим особам*, а також видів чи форм відшкодування (п. 11 ч. 2 ст. 618); 2) центральний орган України на виконання прохання Міжнародного кримінального суду про надання допомоги вживає заходів для забезпечення безпеки *потерпілих*, свідків та членів їхніх сімей відповідно до законодавства України (ч. 8 ст. 621), особа, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про її допит як свідка, *потерпілого*, експерта, підозрюваного або обвинуваченого, користується всіма правами, передбаченими КПК України для відповідних учасників кримінального провадження (ч. 1 ст. 627). Очевидно, що законодавцем не враховані всі особливості процедури доказів та доказування в Міжнародному кримінальному суді, де потерпілий відіграє важливу роль з огляду на цінність його показань, що зумовлює досить розлогий систему норм міжнародного права, присвячених потерпілому. Отже, дане питання прав потерпілого у кримінальному провадженні щодо злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС, підлягає більш ретельному вивченню, а законодавство – удосконаленню.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить визначення *потерпілий*, яким у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопору-

шенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. (ч. 1 ст. 55). З часом, коли суспільство почало стикатися з такими злочинами як торгівля людьми, у яких особи, які за об'єктивними ознаками підпадали під процесуальний статус потерпілого, однак відмовлялися від його набуття, законодавцем було ухвалене рішення про введення в правову термінологію дефініції «*особа, яка постраждала від торгівлі людьми*». Така поведінка осіб зумовлювалася недовірою до правоохоронних органів та суду, тим, що такі особи повністю зневірилися у справедливості, піддавалися погрозам з боку злочинців, а держава не ефективно забезпечувала їх безпеку, або взагалі не вдавалася до таких заходів.

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 р., та повномасштабного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 р. зростає кількість злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, на території України. Масове переміщення громадян з тимчасово окупованих територій та територій, на яких тривають бойові дії, пошук нового місця проживання, роботи, високий рівень конкуренції на ринку праці призвели до підвищення рівня уразливості громадян і виникнення ризику потрапляння в ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми. У країнах Європи понад 140000 осіб потрапляють у ситуації, пов'язані з насильством та сексуальною експлуатацією, кожному сьому постраждалу від торгівлі людьми особу використовували для зайняття проституцією.

За даними Представництва Міжнародної організації з міграції – Агентства ООН з питань міграції в Україні, за 30 років від торгівлі людьми постраждали 300 тис. осіб. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у лютому 2022 р. спричинило найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни. Група експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми (ГРЕТА) 4 травня 2022 р. опублікувала Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою. У Рекомендаціях зазначено, що понад 5 мільйонів осіб були змушені залишити Україну в перші два місяці війни, шукаючи притулку в сусідніх країнах та в усій Європі (за оцінками Державної прикордонної служби, 90 відсотків з них – жінки та діти). Крім того, понад 7 мільйонів осіб стали внутрішньо переміщеними. А у країнах Європи понад 140 тис. осіб потрапляють у ситуації, пов'язані з насильством та сексуальною експлуатацією, кожному сьому постраждалу від торгівлі людьми особу використовували для зайняття проституцією. Дана ситуація зумовила доцільність вжити заходів, скерованих за посилення гарантій прав потерпілих від торгівлі людьми та осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», *особою, яка постраждала від торгівлі людьми*, є будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень цього закону (ст. 1). Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів Національної поліції щодо захисту прав і свобод. Особа, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право до прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання: 1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа; 2) медичної, психологічної, правової та іншої допомоги незалежно від місця проживання; 3) тимчасового роз-

міщення у закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, визначається Кабінетом Міністрів України. Обов'язковою складовою процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є проведення місцевою державною адміністрацією співбесіди з особою, щодо якої розглядається питання про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, із заповненням опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. У разі неможливості проведення співбесіди з особою через її хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство або інший хворобливий психічний стан чи малолітство процедура встановлення статусу такої особи проводиться на підставі інших даних. Загальний строк проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, не може перевищувати місячний строк з дня проведення співбесіди з особою у місцевій державній адміністрації. У разі прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, їй видається довідка. У разі відмови у встановленні статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, заявник має право оскаржити таке рішення у судовому порядку. Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років та може бути продовжений за обґрунтованим поданням місцевої державної адміністрації не більш як на один рік [1].

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 16 даного закону, особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має, зокрема, *право на безоплатне одержання правової допомоги*. Водночас, дана гарантія, що була передбачена законодавством у 2011 році, не корелювала з нормами Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [2], оскільки дані суб'єкти не вказувалися серед тих осіб, які мали право скористатися такими можливостями. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги» від 10 квітня 2023 року дану прогалину було усунуто шляхом доповнення ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» п. 21, яким визначено, що суб'єктами права на безоплатну вторинну правничу допомогу є особи, які постраждали від торгівлі людьми, – на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13, з питань, пов'язаних із захистом їхніх прав, визначених Законом України «Про протидію торгівлі людьми» (здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру) [3].

Державною цільовою соціальною програмою протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р також обґрунтувалась доцільність внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в частині віднесення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, до суб'єктів права на *безоплатну вторинну правову допомогу* [4].

З урахуванням воєнного стану, до переліку осіб, яким надається безоплатна правнича допомога, включені громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території або на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), з питань, пов'язаних із захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб (у тому числі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у здійсненні права власності на нерухоме майно або його знищення, пошкодження) у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою

окупацією території України. Міжнародні організації визначають, що Україна є єдиною державою у світі, де відкриття кримінальних проваджень, розслідування воєнних злочинів та судовий розгляд здійснюється до завершення воєнних дій. А це означає, що значна кількість потенційно потерпілих від воєнних злочинів не мають на даний час такого статусу, оскільки перебувають в окупації. То ж цілком виправданим є надання таким особам додаткових гарантій правничої допомоги, що сприятиме певному вирішенню правових питань, а також збору інформації про кількість постраждалих.

За рекомендаціями міжнародних експертів доцільно вжити заходів, скерованих на захист потерпілих та свідків воєнних злочинів. На виконання цих завдань розроблена Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, що затверджена наказом Генерального прокурора від 11 квітня 2023 року № 103 [5]. Кримінальними правопорушеннями порушуються інтереси суспільства та особисті права потерпілих. Потерпілим від кримінальних правопорушень спричиняється фізична, моральна та/або майнова шкода. Після скоєння протиправних діянь деякі потерпілі, а також члени їхніх родин можуть зазнавати додаткових страждань або шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у результаті вторинної та повторної віктимізації, погроз або бажання помсти. Такі ризики найбільш поширені для потерпілих та свідків, які самі або члени родин яких перебувають на тимчасово окупованих територіях України. В умовах збройного конфлікту, що надалі триває, та відсутності доступу до зазначених територій одне з ключових завдань органів прокуратури полягає у сприянні активній участі потерпілих і свідків у кримінальному провадженні, оскільки вони є винятково цінним, надійним джерелом доказів для встановлення обставин вчинення правопорушень, притягнення винних до відповідальності та забезпечення відновлення справедливості. Очевидно, що механізм захисту доцільно доповнити та поширити його дію на осіб, які постраждали від даних злочинів, однак з певних причин не мають процесуального статусу потерпілого. Оскільки не вжиття таких заходів може призвести до втрати важливих доказів щодо вчинених кримінальних правопорушень.

Чинний Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» не унормовує захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та не містив вимоги захисту постраждалих від воєнних злочинів (у тому числі від міжнародних), що не узгоджується з гарантіями, визначеними в спеціальних законах. З урахуванням цього, законом України від 3 травня 2022 року [6] внесені доповнення до ст. 2 даного закону, згідно з якими *заходи забезпечення безпеки можуть бути застосовані до осіб, зазначених у проханні Міжнародного кримінального суду* [7].

Правилами процедури доказування Міжнародного кримінального суду визначено, що суд за клопотанням прокурора МКС, або захисту, свідка чи потерпілого, або законних представників, або за власною ініціативою після консультації з Групою з надання допомоги потерпілим та свідкам, за необхідності, віддає розпорядження щодо вжиття заходів безпеки потерпілого, свідка або іншої особи у зв'язку з наданими показаннями. Перш ніж вжити заходи безпеки, суд одержує згоду особи. Клопотання про вжиття заходів безпеки могут бути подані з дотриманням конфіденційності. В закритому режимі Палата проводить слухання для вирішення питання щодо доцільності вжиття заходів безпеки, вжиття заходів для запобігання оприлюднення або повідомлення засоам масової інформації особи або місця проживання потерпілого свідка або інших осіб, яким загрожує небезпека. За результатами може бути ухвалене рішення про вилучення з відкритих протоколів Палати попереднього розгляду даних потерпілого, свідка та інших

осіб, яким загрожує небезпека, та вилучення іншої інформації, яка могла б сприяти їх ідентифікації; про заборону прокурору та захисту розкривати таку інформацію третім особам; про надання показань з використанням електронних або інших спеціальних засобів, які дозволяють змінювати зображення або голос; про використання псевдонімів; про закритий розгляд справ. Спеціальні заходи передбачені для особливо вразливих осіб (потерпілі від сексуального насильства, люди поважного віку, діти) [8].

З урахуванням досвіду Міжнародного кримінального суду доцільно прискорити розгляд законопроекту «Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя», який узгоджується з Рекомендацією Res (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям від 20.04.2005. Рекомендацією Res (2006)8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від

злочинів від 14.06.2006, Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15.11.2000.

Висновки. Права потерпілих від торгівлі людьми, а також від воєнних (у тому числі міжнародних) злочинів потребують подальшого належного врегулювання. Для цього нормативна база повинна бути доповнена узгодженими нормами щодо надання правової допомоги, забезпечення безпеки з урахуванням досвіду Міжнародного кримінального суду. Законопроект «Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя» варто доповнити нормами, які поширювали б діяльність Національного агентства з питань забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства й на осіб, які постраждали від злочинів (які потенційно можуть набути статусу потерпілого). Алгоритмізації ухвалення відповідних законів сприяло б затвердження Національної стратегії забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства (наприклад, на 5 років).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17/card2#Card> (дата звернення: 15.09.2023).
2. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 11.12.2023).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги : Закон України від 10.04.2023 р. № 3022-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-20#n99> (дата звернення: 18.04.2023).
4. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
5. Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, що затверджена наказом Генерального прокурора від 11 квітня 2023 року № 103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом: Закон України від 03.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#n235> (дата звернення: 21.11.2023).
7. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 5.11.2023).
8. Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя: законопроект № 5751 від 12.07.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72472